

ЗНАЧЕННЯ АДЕКВАТНОГО ПЕРЕКЛАДУ ІНШОМОВНИХ ТЕРМІНОЛЕКСЕМ В УКЛАДАННІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА СПОРТИВНИХ ТЕРМІНІВ

© Людмила Бардіна, Наталія Назаренко, 2002

У статті розглядаються деякі проблемні моменти розробки й унормування спортивної термінології, пов'язані з неадекватним перекладом з інших мов однокомпонентних та багатокомпонентних термінів російською мовою і запозиченням таких термінів через її посередництво в українську. Щоб не повторювати помилок, притаманних російським термінам, варто враховувати етимологію іншомовних слів, у відтворенні термінів орієнтуватися на мову-оригінал, робити безпосередній, а не подвійний переклад.

Some problem moments of the workout and the norms of sports terminology connected with unadequate translation from other languages single-component and multi-component Russian terms and loaning of such terms through their mediation to Ukrainian are considered in this paper. Not to repeat the mistakes belonged to Russian terms, its worth to take into account the ethimology of foreign language words. It's also worth to orient on original language while reflecting the terms, and not to do double translation but direct translation itself.

Укладаючи російсько-український словник спортивних термінів, авторський колектив орієнтується на концепцію відбору „найкращого” українського терміна-відповідника за чотирма основними критеріями термінотворення. Однак у процесі такої роботи щораз стикаємося з труднощами лінгвістичного характеру, пов'язаними з англомовним походженням значної кількості спортивних термінів, зокрема в ігрових видах спорту. Досить часто спостерігаємо невідповідність російського терміна англійському автохтону, яка викликана неадекватністю перекладу того чи іншого терміна або поняття. Використовуючи у такій роботі російську мову як посередник між двома, а часом і більше мовами, наражаємось на небезпеку неповного відтворення, а то й викривлення семантики народженого в іншій країні терміна.

Яскравим прикладом такої похибки перекладу є згадуваний нами раніше російський варіант англійської тенісної термінології. Наприклад, англійські терміни *the forehand ground stroke*, *the backhand ground stroke* відтворені російською як „удар справа, удар слева”. Так зараз пропонується і в українській. Спробуємо перекласти англійське словосполучення дослівно. *The forehand* – передня рука, *the backhand* – задня рука (поняття стосується також хвату ракетки рукою), *the stroke* – має кілька значень, це 1. удар, 2. помах, змах, 3. хід, прийом, тобто англійське *the stroke* – це не просто удар, а ще й прийом, певний, чітко

визначений помах, змах ракеткою. (Тут взагалі треба зазначити, що англійська мова має кілька відповідників українському поняттю „удар” – *a hit, a punch, a smash, a kick* тощо). Лексема *ground* вказує на те, що м'яч відбивається знизу, „від землі”. Можливо, російський термін звучить і непогано, якщо йдеться про напрям удару. Але у тенісі, як і в інших видах спорту, трапляється, що спортсмен(ка) – шульга. На тренуванні одні стоять лівим боком уперед, інші – правим, щоразу треба пояснювати, кому яка вказівка випадає. Отже, скоротивши довгий англійський термін, що може й на добре, росіяни усе ж дещо затемнили, „замулили” його значення.

Багато коротких за формою, але дуже влучних, образних, глибоких за змістом термінів, які межують зі сленговими виразами, містить англійська баскетбольна термінологія. Прикро, що не всі вони мають такі ж гарні відповідники в українській. Милозвучний, стислий і образний англійський термін *lay-up (shot)* російською перекладено громіздким багатокомпонентним терміном „бросок после двойного шага”. Отже, тут замість двох лексичних одиниць маємо чотири, що є порушенням одного з принципів термінотворення. В англійській *lay-up* означає „занямати”, а *lay-up shot* у баскетболі – кидок після того, як гравець утримує („занямає”) м'яча протягом часу, поки робить два кроки. Видається доцільним не „мавпувати” російську, перекладаючи *lay-up shot* як „кидок після подвійного кроку”, а підібрати свій, український еквівалент – *припасний, притриманий* кидок.

Виникнення й утвердження таких „вдалих” баскетбольних термінів пов'язане, мабуть, з історією виникнення та розвитку цієї гри. Придуманий шкільним учителем як гра для учнів у закритому приміщенні взимку, баскетбол вийшов на вуличні майданчики великих міст і став однією з найпопулярніших ігор міських підлітків з бідних кварталів. Ось тут, можливо, і „побачили світ” такі поняття як *key lane* – англійською – зона-ключ, тобто зона, що своїми контурами схожа на замкову щілину, а ще – основна, визначальна, ключова зона (лінія), українською (як і російською) – трисекундна зона; *hook shot* – кидок гаком (до речі, у боксі англійський термін *hook* має відповідник „удар збоку”), *foul line* – лінія штрафних очок, англійською – лінія похибок (все ж коротша форма). Сама англійська лексема *foul* має кілька значень: 1. смердючий, брудний, ~ *play* нечесна гра, зрада; 2. порушення правил; 3. зіпсувати, залутувати. Тобто тут спостерігається ще й метонімія.

Як бачимо, англійські терміни мають значно стислішу форму, вони влучніші, образніші, ніж російські (та й українські) еквіваленти. Можливо, й українською треба було б віднайти таку ж коротку форму, наповнену глибоким змістом. Так ми могли б „підійти ближче” до англійського поняття.

Якщо переклад термінів *three point line* – лінія трьох очок, *key lane* – трисекундна зона, *calling foul* – призначення штрафного кидка, *in the activity* – вводити м'яч у гру можна вважати виправданими, зважаючи на баскетбольні правила, то такий термін як *lay-up* треба було б українізувати, а не калькувати з російської. Варто було б також самостійно і безпосередньо орієнтуватись на оригінальну мову засновників певного виду спорту, а не на мову-посередник, трансформувати і такі терміни, як *server, receiver*, які, якщо йдеться про передачу м'яча, російською перекладено як „подающий” и „принимаящий”, а українською

відповідно *той, що подає* і *той, що приймає*. (Англійська лексема *receiver* має кілька значень: 1. одержувач; 2. радіоприймач; 3. телефонна трубка; 4. переховувач краденого). Бо перекладали ці терміни не з англійської, де вони іменники, а через російську, де вони вже виступають дієприкметниками. То чому ж ми не можемо унормувати ці терміни теж як іменники, наприклад, *подавач, приймач (одержувач)*, а досить невдало калькуємо російську, киваючи на омонімію, якої англійці не бояться.

Викликає також подив факт унормування такої лексеми як *лідирувати*, яку фіксують словники навіть останніх років видання [3]. Нічим не можна виправдати утвердження в українській мові рудиментарного російського суфікса *-ир-*, у свою чергу запозиченого з німецької. Адже маємо свій суфікс *-ува-*, який органічно приєднується до англійського кореня *лід-* (англійське *to lead* – вести, керувати, бути попереду, посідати перше місце). Тобто мало б бути *лідувати*. Через те, що така номінація не фіксується словниками, тобто не є нормою, ми змушені обходити слово *лідирувати* як відвертий русизм і вживати складні конструкції: *бути лідером, вести перед* тощо, які у певних контекстах не зовсім точно передають значення висловлюваного.

І все ж деякі однокомпонентні лаконічні англійські терміни (наприклад, *smash* (lawn tennis)) дуже важко передати українською мовою таким же коротким і влучним словом, зберігши до того ж весь обсяг його семантики. Варто було б запозичувати подібні терміни шляхом транслітерації.

Насамкінець хотілося б зазначити, що, зважаючи на популярність і масовість захоплення спортом серед громадян нашої країни, доступність великої кількості спортивних термінолексем широкому загалу, треба дуже зважено підходити до вироблення власне української спортивної термінології, щоб нові терміни не стали надбанням лише термінологічних словників, а широко вживались фахівцями і звичайними людьми – спортивними уболівальниками, могли конкурувати з виробленими протягом значного часу російськими термінами. Така технологія має служити утвердженню української мови у спорті. Тому розробка й унормування української спортивної термінології – це не тільки праця кількох мовознавців, а важлива державна справа.

1. Д'яков А.С. та ін. *Основи термінотворення: Семант. та соціолінгвіст. аспекти* / Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. – К.: Вид. дім „КМ Academia”, 2000. – 218с. 2. Караванський Святослав. *Пошук українського слова, або боротьба за національне „я”*. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2001. – 240с. 3. *Новий російсько-український словник-довідник: Близько 65 тис. слів* /С.Я. Єрмоленко, В.І. Єрмоленко, К.В. Ленець, Л.О. Пустовіт. – К.: Довіра, 1996. – 797с. 4. *Новый Большой англо-русский словарь: в 3 тт. Ок. 250 000 слов. / Сост. Апресян Ю.Д., Медникова Э.М., Петрова А.В. и др.; Под общ. ред. Апресяна Ю.Д. Изд. 3-е/ 6-е; М.: Рус. яз., 2000. – 2496с.* 5. Paul Proctor. *International Dictionary of English. Bath, Cambridge University Press, 1995, – 864s.*